

BÖLMƏ 4 PEDAQOGİKA VƏ PSİXOLOGİYA ELMLƏRİ

ABBAS SƏHHƏTİN YARADICILIĞINDA TƏLİM-TƏRBIYƏ MƏSƏLƏRİ

Yaqub Abbasqulu oğlu Səmədov

ADPU Ağcabədi filialı

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

yaqub.semedov63@mail.ru

Xülasə

Məqalədə Abbas Səhhətin ictimai-siyasi fəaliyyətinə müəyyən qədər toxunulsa da lakin mövzunun xarakterinə uyğun olaraq əsas diqqət onun yaradıcılığndakı təlim - tərbiyə məsələlərinə yönəldilmişdir. Şairin bəşəri mövzuda yazdığı və uşaqlara həsr etdiyi bu tipli şeirlərində ilk növbədə dilin sadəliyinə, təbiiliyinə, onun daha asan mənimsənilməsinə və bədii keyfiyyətinə xüsusi önəm vermişdi. Abbas Səhhətin tərbiyəvi mövzulu əsərlərində məzmun bitkinliyi ilə yanaşı dilin sadəliyi, təbiiliyi, onun daha asan mənimsənilməsi və bədii keyfiyyəti də xüsusi önəm daşımışdır.

Açar sözlər: Abbas Səhhət, Azərbaycan ədəbiyyatı, bədii yaradıcılıq, təlim, tərbiyə,

Summary

Although the socio-political activity of Abbas Sahhat is touched to some extent in the article, but according to the nature of the subject, the main attention is focused on the issues of education and training in his creativity. In this type of poems written by the poet on human subjects and dedicated to children, he first of all gave special importance to the simplicity, naturalness of the language, its easier assimilation and artistic quality. In the educational works of Abbas Sahhat, along with the exhaustion of the content, the simplicity, naturalness of the language, its easier assimilation and artistic quality were also of special importance.

Key words: Abbas Sahhat, Azerbaijani literature, artistic creativity, training, upbringing.

Məzmun və nəzəri hissə.

Abbasqulu Mehdişadə Səhhət (Abbas Səhhət) (1874 - 11 iyul 1918) – XX əsr Azərbaycan klassiklərindən biri, ədəbiyyatımızda romantizm cərəyanının görkəmli nümayəndələrindəndir. O, ədəbiyyat və mədəniyyət tariximizə məşhur şair, peşəkar tərcüməçi, uşaq yazıçısı, həkim, maarif xadimi, tənqidçi və publisist kimi də daxil olmuşdur. Xüsusilə də, ictimai bərabərsizliyə qarşı etiraz, azadlıq və mədəni intibah ideallarının tərənnümü, işıqlı gələcəyə çağırış - A.Səhhət yaradıcılığının ümumi mənasını, ideya-estetik məzmununu təşkil edir (1, səh.3).

1900-cü ildə Tehran Universitetinin tibb fakültəsini bitirən, rus, ərəb, fars və fransız dillərini mükəmməl bilən gənc Abbas 1901-ci ildə Şamaxıya qayıdır. O, burada xəstələri müalicə edir, həm məktəblərdə Azərbaycan dilindən dərs deyir, həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olur. 1903-cü ildən başlayaraq “Şərqi-Rus qəzeti”ndə şairin məqalələri çap olunur. 1905-ci ildə isə onun “Yeni poeziya necə olmalıdır?” adlı məqaləsi, daha sonra “Poetik nitq”, “Azadlığa mədhiyyə”, “Oyanışın səsi” şerləri işıq üzü görür (2). XIX əsrin sonları - XX əsrin əvvəllərində milli uşaq ədəbiyyatının və dərslərlərin formalaşdırılıb inkişaf etdirilməsində Rəşid bəy Əfəndiyev, Sultan Məcid Qənizadə, Mirzə Fətəli Axundov, Mahmudbəy Mahmudbəyov, Abdulla Şaiq, Süleyman Sani Axundovla yanaşı, Abbas Səhhət də mühüm rol oynamışdır.

"Yeni üslublu məktəblər" ideyasının yorulmaz müdafiəçisi olan Abbas Səhhət, professor Əli bəy Hüseynzadənin banisi olduğu Azərbaycan romantik ədəbiyyatı cərəyanına qoşulur (“Füyuzat” jurnalı, 1906–1907-ci illər). Abbas Səhhət o dövrdə Bakıda nəşr olunan bütün jurnal və qəzetlərdə mütəmadi olaraq çıxış edir. Tərcüməçilik fəaliyyəti ilə də məşğul olan yazıçı o dövr Azərbaycan oxucusunu rus (Lermontov, Puşkin, Krilov, Nadson, Maksim Qorki və b.), fransız (Hüqo, Müsse, Sülli-Prüdom və b.),

alman şair və yazıçılarının əsərləri ilə tanış edir (3).

Tədqiqat işinin xarakterinə uyğun olaraq, xüsusilə Abbas Səhhətin yaradıcılığında təlim- tərbiyə məsələlərindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, Abbas Səhhətin yüksək tərbiyəvi məzmun və kamil formaya malik əsərləri çoxdur. Bunlardan “Vətən” şeiri (1904 - cü il “Şərqi-Rus” qəzeti), xüsusilə diqqəti cəlb edir. Əsər başdan-başa vətən məhəbbəti ilə yoğrulmuş və vətən eşqinin tükənməz amalına çevrilmişdir. Burada müəllif öz fikrini elə aydın və səlis bir dillə ifadə edir ki, şeirin ideyası oxucunu qürurlandırır, onu həyəcanlandırır və vətənə məhəbbət hissini daha da gücləndirir. Şair burada sadəcə olaraq “Vətəni sevin” deməklə kifayətlənmir və onu nə üçün sevmək lazım olduğu fikrini də yüksək bir sənətkarlıqla oxucularına çatdırır:

Vətənim verdi mənə nanü nəmək,
Vətəni, mənə, unutmaq nə demək?!
Anadır hər kişiye öz vətəni,
Bəsləyib sinəsi üstündə onu.
Südüdür kim, dolanıb qanım olub,
O, mənim sevgili cananım olub (4).

Şairin “Fərdayi –intibah yaxud, amalı – vətənpərvəranə”(1906), “Millətə xitab” (1907), “Aləmi-islama” (1912), “Ölü şəhər”(1912), “Özlərini sevnələr”(1912) və s. şeirlərində də yurd, torpaq və millət sevgisi özünü qabarıq şəkildə təcəssüm etdirir.

Bunula yanaşı şairin uşaq şeirlərində, hekayə və pyeslərində də vətən sevgisi kimi ülvî duyğular həyatı səciyyə daşıyır. Məsələn, “Firdopvsül - ətval, yaxud cocuqlar bağcası” şeirində ədib balaca oxucularına müraciət edərək onları vətənpərvər, namuslu və bilikli olmağa səsləyir. Müəllifin başqa bir - “Ana və oğul” (1909) şeirində isə öz oğlunu məktəbə göndərən ananın keçirdiyi hisslər yüksək sənətkarlıqla qələmə alınmışdı:

Ay oğlum! Bu qədər eyləmə xəb,
Bir götür qoltuğuna indi kitab,
Məktəbin vaxtı keçir eylə mətab... (5, səh.105).

Abbas Səhhət uşaqlara həsr etdiyi şeirlərində dilin sadəliyinə, təbiiliyinə, onun daha asan mənimsənilməsinə və bədii keyfiyyətinə xüsusi önəm verirdi.

Şair “Ayı və şir ” (1909) təmsilində də Ayı və Şirin allegorik obrazlarının vasitəsilə yemək üstündə bir-birini al qana qərq etməyə hazır olan insanların faciəsini ümumiləşdirmişdir. Olduqca ibrətamiz bu təmsildə şair öz gənc oxucusuna gözü tox olmağı, müştərək qazanılan ruzini öz yoldaşları ilə halallıqla ata malı kimi bölməyi, insanlığa yad olan vəhşilikdən və hərislikdən uzaq olmağı tövsiyə edirdi (6, səh.170).

Romantizm cərəyanının nümayəndəsi olan A.Səhhətin uşaqlar üçün tərbiyəvi mövzuda yazdığı digər əsərləri də - "Cücələr" (1907), "Yaz" (1907), "Tənəl"(1908), "Quşlar" (1908), "İki uşaq" (1912) və s. kimi şeir və təmsilləri bu gün də balacalar tərəfindən sevilə-sevilə oxunur. Bu şeirlərdə qəliz, çətin, və yad olan bir kəlmə belə işlədilmir. Həmçinin, bu şeirlər ifadənin səmimiyyətinə, uşaq ruhunun təbii tərənnümünə, sadəliyinə və səlisliyinə görə diqqəti cəlb edir.

Ədəbiyyat tariximizdə ilk uşaq pyesinin müəlliflərindən biri kimi anılan A. Səhhət 1912-ci ildə yazdığı “Cəhalət səmərəsi, yaxud bir yetimin xoşbəxtliyi” adlı birpərdəli pyesində də valideynlərin elmə, biliyə nadan münasibətini, övladın isə oxumağa, təhsil almağa, elm öyrənməyə cəhdini və marağını (7, səh.148) böyük ustalıqla təsvir etmişdir. Ədibin “İt və kölgəsi”, “Ayı və arılar”, “Sərçə və qırğı”, “İki dana”, “Ulaq və aslan” və s.təmsillərində isə tamahkarlıq, xudbinlik, lövğalıq və özbaşnalıq ciddi tənqid olunur (7, səh.146; həmçinin bax. 8, səh.171).

Nəticə

Beləliklə, romantik və maarifpərvər şair kimi tanınan Abbas Səhhət hansı məzmununda əsər yazmasından asılı olmayaraq onu yalnız xalqının gələcəyi və taleyi düşündürürdü.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Abbas Səhhət: bibliografiya /tərt. ed.: N.Tahirova, L.Qafarova, T. Əzizova; ixt. red. və burax. məsul Ş.Qəmbərova; red. G.Səfərəliyeva; Firidun bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası.- Bakı: 2017.- 224 s.
2. Abbas Səhhət –həkim, müəllim və şair. <https://portal.azertag.az/az/node/861>. 11.07.2020.
3. Abbas Səhhət. Vikipediya, azad ensiklopediya. [https://az.wikipedia.org/wiki/ Abbas _Səhhət](https://az.wikipedia.org/wiki/Abbas_Səhhət).
4. Abbas Səhhətin "Vətən" şeiri barədə fikirlərim. <https://www.testbook.az/essay/show/544/abbas-sehhetin-veten-seiri-barede-fikirlerim>.
5. Mustafayeva X. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı, "Elm", 2011, 292 səh.
6. Əhməd V.M. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Dərs vəsaiti. Bakı "Müəllim" , 2006. 338 səh.
7. Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı. BDU nəşriyyatı, 2007. 444 s.
8. Abbas Səhhət. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Lider nəşriyyatı", 2005, 456 səh.